

*Лещенко Г. А.,**кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії та практики перекладу
Національного університету «Запорізька політехніка»**Тарасенко К. В.,**кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії та практики перекладу
Національного університету «Запорізька політехніка»*

СПЕЦИФІКА ВІДТВОРЕННЯ КАЗКОВИХ АНТРОПОНІМІВ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

Анотація. Проблема семантики власних імен та їх зв'язок із носіями давно цікавить науковців. Вивченням антропонімів займається така галузь ономастики, як антропоніміка. Ця стаття сфокусована на проблемі перекладу власних імен у казках. Власні назви в казках відіграють важливу роль у створенні характерів героїв та передачі інформації про їх соціальне становище, родинне походження, професійну діяльність та інші аспекти їхнього життя. Часто вони мають складну смислову структуру та унікальні форми, які створюють специфічну атмосферу казки та надають тексту особливого колориту. Власні назви, що входять у структуру художнього твору, зазвичай органічно пов'язані з його змістом. Вони можуть бути також важливими для сюжету казки, вони можуть вказувати на роль персонажа у вирішенні конфлікту або вказувати на його особливості характеру. Крім того, вони можуть слугувати для створення комізму та іронії у тексті казки.

Власні імена, як правило, є важливими для розуміння характеру героя, ставлення до нього автора та асоціацій, які виникають при їх згадці. Ця стаття звертає увагу на те, що антропоніми мають складну смислову структуру, унікальні особливості форми і етимологію, здатність до змін та словотворення, а також численні зв'язки з іншими категоріями мови. При перекладі імені на іншу мову, значна частина цих смислів і зв'язків може бути втрачена. У казках, власні імена можуть передавати інтертекстові послання та мати глибинний зміст, оскільки казки відтворюють національний світогляд та менталітет. Тому адекватний переклад власних імен є необхідним для збереження та передачі текстових змістів.

В результаті проведеного дослідження та аналізу з'ясовано, що при відтворенні казкових імен перекладачі активно використовують різні прийоми, такі як транскодування, калькування, адаптацію, одомашнення чи описовий переклад. У більшості випадків вони намагаються уникати транскодування, що дозволяє їм влучно відтворити образний складник промовистого імені і водночас зберегти емоційну тональність оригіналу.

Ключові слова: оніми, антропоніми, власні імена, казковий дискурс, переклад казкових онімів, транскодування, калькування, адаптація, одомашнення, описовий переклад.

Постановка проблеми. При перекладі казки нерідко виникають значні труднощі, що пов'язані з відтворенням власних імен, адже кожна назва є тісно пов'язана із соціокультурним

контекстом мови-джерела. Незвичні імена персонажів змушують перекладача замислюватися над тим, якими засобами можна передати їхню оригінальність. Адже в казці власні імена досить часто сповнені особливого змісту, мають специфічне значення, важливе для розуміння характеру героя, ставлення до нього автора, а також тих асоціацій, що виникають при згадці того чи іншого імені.

Нагадаймо, що антропоніміка – це наука, яка вивчає імена, їх виникнення, розвиток та використання. Антропонімами або онімами називають слово або словосполучення, що служить для виділення іменованого ним об'єкту з-поміж інших об'єктів: для його індивідуалізації та ідентифікації. Навіть при перекладі на інші мови, власні імена зазвичай звучать однаково, тому вважається, що мовні бар'єри не впливають на їхній переклад. Однак антропоніми мають складну смислову структуру, унікальні особливості форми і етимологію, здатність до змін та словотворення, а також численні зв'язки з іншими категоріями мови. При перекладі імені на іншу мову, значна частина цих смислів і зв'язків може бути втрачена.

Вкрай цікавою в аспекті вивчення власних імен є казки, в яких антропоніми несуть яскраво виражене смислове навантаження та мають своєрідну звукову форму. Тут власні імена відіграють особливу роль, вони застосовуються для посилення інтриги, створення колізії чи комізму ситуації, вони також можуть характеризувати певні якості героїв, рід діяльності, соціальне положення, тощо.

Власні імена є важливою частиною будь-якої мови, а українські оніми мають свої особливості. Імена казкових героїв можуть передавати інтертекстові послання та мати глибинний зміст. Оскільки казки відтворюють національний світогляд і менталітет, власні назви є важливими для інтерпретації прихованих змістів і фонові інформації. Тому їх адекватний переклад є необхідним для збереження та передачі текстових та позатекстових значень антропонімів.

Аналіз останніх публікацій. Проблемам ономастики та казкового дискурсу присвячено низку праць як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Так, казковий дискурс вивчався О. Гарачковською, В. Шаблювським та ін. [2; 14]. Теорію ономастики досліджували Ю. Карпенко, О. Склярченко, W. Bright [5; 9; 16], різні класи топонімів аналізував М. Торчинський. [12]. Семантичні та функціональні характе-

ристики символічних власних імен висвітлено в дисертації Т. Олійник [7]. Питання перекладу власних імен присвячено роботи М. Бережної та М. Педан [1; 8]. Значення контексту для реалізації семантичного потенціалу онімів ґрунтовно проаналізувала Л. Дука [4]. Аналіз цих джерел виявив той факт, що питання декодування українських казкових антропонімів та способи їх відтворення мовою перекладу поки що недостатньо висвітлені, а отже мають певну дослідницьку перспективу.

Метою статті є порівняльний аналіз методів перекладу власних імен казкового дискурсу при перекладі з мови оригіналу на мову перекладу. Матеріалом дослідження є оніми з українських народних казок, а саме «Казка про Іллю Муромця і Солов'я-розбійника», «Крихітка-Хіврунька», «Сірко», «Про бідного Івана і Премудру Дуляну», «Солом'яний бичок», «Котигорошко» (переклад англійською здійснила Ірина Железнова) Іван Малий – розумом великий (з російської на українську перекладено Анатолієм Григоруком, а на англійську – Доріаном Ротгенбергом), «Чарівне горнятко» (переклад англійською здійснений Іриною Діденко) [6; 13; 17; 18; 19].

Виклад основного матеріалу дослідження. Власні імена в сучасній українській мові складають систему, яка підпорядковується певним закономірностям і виконують певні функції, безпосередньо пов'язані як із їхньою лінгвістичною, так й з екстралінгвістичною природою. Для правильного декодування художнього тексту мовою перекладу необхідний багатосторонній підхід до власних імен, адже онімний простір художнього тексту визначається національною або авторською свідомістю та збуджує широкий комплекс певних асоціативних значень. У художньому тексті власні назви семантизуються на трьох рівнях семантичної композиції: лінійно-мовленнєвому, сюжетно-образному та концептуальному. Як підкреслює В. Слабоуз, «кожне власне ім'я крім виконання власне номінативної функції, виконує роль «транспортного засобу», який везе акумульовану в імені історичну, етнографічну, географічну, конотативну й іншу супутню інформацію. У художньому тексті саме вона постає як головна і найважливіша для розуміння сенсу твору» [10, с. 120]. Отже, оніми є індивідуалізуючими й ідентифікуючими знаками і можуть нести додаткову інформацію через асоціації.

Переклад власних імен іноземною мовою – це складне завдання, що іноді може призвести до перекладацьких помилок. Тож, щоб уникнути непорозуміння при перекладі, слід враховувати деякі чинники, що є важливими для реципієнта мови перекладу. По-перше, необхідно враховувати фактор благозвучності [1, с. 63], оскільки випадкове порушення мелодійності може викликати незакладений у мові оригіналу емоційний ефект (комічний, шокуючий і т. ін.) чи породити цільової читачької аудиторії певні труднощі з вимовою того чи іншого імені. По-друге, треба зберігати тотожність імені, адже імена мають зменшувальні чи скорочені форми. Перекладати оніми потрібно так, щоб у читачів не виникало труднощів з ідентифікацією варіантів одного і того ж імені.

Особлива складність виникає у перекладача казкового твору, коли він стикається з так званими смисловими (значущими, значимими, такими, що «говорять», номінативно-характеристичними) іменами і прізвиськами. В такому разі він має активно задіяти творчий компонент, аби вирішити проблеми, що пов'язані з аналізом суті та функції значимих імен в тексті

оригіналу та виявленням оптимального способу їх передачі при перекладі.

Як правило, існує декілька можливих прийомів перекладу власних імен: транскодування (транскрипція та транслітерація), калькування, адаптація, одомашнення та приблизний (або вільний) переклад.

Транскодовані власні імена зберігають певну національну своєрідність у своїй словесній звуковій формі, наприклад: *Сірко* – *Sirko*, *Іванко* – *Ivanko*, *Дуляна* – *Duliana*, *Оленка* – *Olenka*, *Марійка*, *Ганнуся*, і *Василінка* – *Mariyka*, *Gannusya* and *Vasylinka*.

Такі оніми можуть вказувати і на походження героя, наприклад, *Ілля Муромець* – *Ilya of Murom*. В таких випадках перекладач може відмовитись від передачі звукової форми, оскільки в англійській мові використовуються прийменник «of» щоб вказати на походження або зв'язок між Іллею та Муромом.

Ще одним прийомом перекладу імен власних є калькування – спосіб перекладу лексичних одиниць оригіналу шляхом заміни її складових частин – морфем або слів (в разі стійких словосполук) – їх лексичними відповідниками в мові перекладу. Переклад шляхом калькування, як зазначає М. Педан, полягає у дослівному перекладі власного імені по частинах з наступним складанням цих частин в одне ціле [8]. Такий спосіб перекладу є досить поширеним при відтворенні складних онімів, наприклад: *Одноочка*, *Двоочка* й *Триочка* – *One-Eye*, *Two-Eyes* and *Three-Eyes*, *Іван Малий* – *Ivan-Young* або *Ivan-Young of Years*, *Премудра Дуляна* – *Duliana the Wise*. В останньому прикладі застосовується також адаптація, оскільки прикметник «the wise» є типовим використанням в англійській мові, щоб надати характеристику людині, яка має мудрість, розум і досвід. Адаптацію визначають як «сукупність трансформаційних дій з боку перекладача, спрямованих на пристосування тексту оригіналу до мовних, стилістичних, культурних та когнітивних структур реципієнта» [15, с. 96]. Отже, можна вважати, що в даному випадку використано транслітерацію з української мови і додавання англійського прикметника «the wise» для вираження характеристики «премудра» до імені «Дуляна» в англійському контексті.

Зазначена стратегія проявляється і в наступному випадку: *Крихітка-Хіврунька* – *Wee Little Havroshechka*. Такі номінації набувають експресивного забарвлення за допомогою суфіксації, що надають оніму зменшено-пестливого відтінку. Англійською мовою такі оніми перекладаються стилістично нейтральними лексемами, наприклад, *One-Eye*, *Two-Eyes* and *Three-Eyes*. Проте «Крихітка» перекладено як «wee little», де «wee» є скороченням від «little» і вживається в шотландському та ірландському діалектах англійської мови, щоб підкреслити невеликий розмір предмета чи особи [3]. Тут перекладач старається зробити текст більш зрозумілим, знайомим та прийнятним для цільової аудиторії, відповідно до культурних, соціальних та лінгвістичних норм цільової мови. Він послуговується доместикацією (одомашненням), яку дослідник Л. Венуті визначає як «орієнтованість тексту перекладу на домінуючі цінності приймаючої культури» [20, с. 18]. Отже, в цьому випадку перекладач компенсує втрату емоційного забарвлення оніму. Отже, використано літературний переклад з української мови на англійську мову з врахуванням культурних та мовних особливостей, що дозволяє зберегти оригінальний настрій та характеристики персонажів у новому мовному контексті.

Ласкава номінація «Хіврунька» для позначення маленької дівчинки або дівчинки з деякими непосидючими рисами перекладено як «Navroshchka», де «Navroshchka» є англійським варіантом транслітерації російської назви «Хаврушечка». В українській мові зустрічається ще такий варіант імені дівчинки як *Крихітка-Хаврихітка* [6]. Така номінація, здається, є більш вдалою, адже вона забезпечує ритм та звучання фрази в українському тексті.

Стратегія одомашнення застосовується й при перекладі оніма *Пан Коцький* на англійську мову як *Sir Cat-o-Puss*. Тут лексема «пан» адаптується до іншомовного середовища і перетворюється на «Sir», а друга частина номінації поєднує нейтральну лексему «кот» зі словом «Puss», можливо це алюзія на «Puss in the Boots» (Кіт у чоботах). Частина «-о-» робить kota ірландцем за походженням. Ймовірно, таким чином в перекладі зберігаються основні риси героя – загадковість і таємничість.

Казки рясніють онімами, що створені шляхом метонімічного перенесення однієї з характеристик персонажів, зокрема *Котигорошко*, *Вернигора*, *Вернидуб*. *Крутивус*. Саме вони є найбільш складними з точки зору перекладу. Адже смислове ім'я – це своєрідний троп, до певної міри подібний до метафори, епітету, чи порівняння. Автор використовує такі імена, які справедливо називають стилістичними антропонімами, для характеристики персонажа або його соціального середовища, професійної приналежності тощо. Вони вигадуються з певною метою, при цьому автор спирається у своєму словотворенні на традиції, що існують в ономастиці, і моделі, типові для його власної мови, або культури чи етносу, який він зображає.

Оскільки значущі власні назви виконують не стільки номінативно-називну, скільки характеристично-оцінну функцію, то їй підходить до передачі мовою перекладу тієї інформації, що міститься в них, повинні відрізнятися від принципів відтворення звичайних власних назв. Прихована в значущих власних назвах смислова й емоційна інформація має бути «проявленою». Значуще ім'я потребує від читача розуміння смислу внутрішньої форми та сприйняття її образності. Будучи транскрибованим, воно само по собі не може здійснити емоційного впливу на реципієнта, тоді як в оригіналі воно розраховане на такий вплив. Тому перед перекладачем постає завдання зберегти його емоційну силу.

При відтворенні таких імен перекладачі можуть використовувати лексичні заміни з метою збереження характерологічних функцій антропонімів. У більшості випадків українські перекладачі намагаються уникати транскодування, що дозволяє їм влучно відтворити образний складник значущого імені і водночас зберегти емоційну тональність оригіналу.

В казках такі власні імена передають ознаки казкових істот. Так, онім *Котигорошко* вказує на енергію та життєвість героя, *Вернигора* – має владу над горами, *Вернидуб* – є символом міцності та стабільності, *Крутивус* – пов'язан зі словом «крутити», що може означати, що ця істота має здібності до магії або може мати здатність змінювати реальність навколо себе. При перекладі потрібно передати означувальний компонент, нехтуючи при цьому звуковою формою антропоніма: *Pea-Roll Along*, *Move-Mountain*, *Twist-Oak*, *Twirl-Whisker*. Калькування

смислового ряду словесного образу онімів дозволяє передати внутрішні оціночні значення персонажів.

Окрім вищезазначених способів перекладу онімів виділяють ще один – приблизний або описовий переклад, тобто спосіб передачі безеквівалентної лексики, який полягає в тому, що для позначення іноземної реальності в мові, якою здійснюється переклад, варто знайти поняття, яке хоч і не збігається повністю з вихідним, але має з ним значну семантичну схожість і певною мірою здатне розкрити для реципієнта перекладу сутність описуваного явища. Такий прийом застосовується у відтворенні оніма *Солом'яний бичок* англійською мовою *The Little Straw Bull with the Tarred Back*. «The Little» – це описове слово, яке у поєднанні з лексемою «Bull», вказує на вік бичка. «Straw» – це переклад українського слова «солома», яка є основним матеріалом, з якого зроблений бичок. «With the Tarred Back» – це описовий елемент, який відтворює процес створення бичка.

Ще одним прикладом може бути переклад антропоніму *Соловей-розбійник* з його характерним свистом і злочинними діями як *Solovei the Whistler-Robber*, що відображає оригінальне ім'я та характер героя.

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків.

Відтворення казкових онімів у мові перекладу є складною задачею, оскільки вони мають специфічне значення та наділені емоційно-оцінною конотацією у мові-оригіналі. Крім того, казкові оніми можуть бути засновані на культурних, історичних та фольклорних реаліях, які можуть бути незнайомими для читачів іншомовного тексту.

У процесі перекладу власних імен, перекладачі можуть використовувати різні прийоми, такі як транскодування, калькування, адаптацію, одомашнення чи описовий переклад. Транскодування може бути корисним для збереження звучання та орфографії оригінальних онімів, а калькування може використовуватися для передачі культурних та історичних асоціацій. Адаптація може включати зміни в самому онімі, щоб він краще відповідав цільовій мові та культурі. Реномінація може використовуватися, якщо відтворення оригінального оніма неможливе у цільовій мові. Пояснення можуть допомогти читачам зрозуміти семантичне наповнення імені та характерних риси героїв.

Однак, незалежно від того, який прийом використовується, важливо, щоб перекладач вдало відтворив значення та емоційно-оцінну конотацію казкових онімів у цільовій мові, щоб зберегти їх магичність та чарівність для читачів.

Література:

1. Бережна М.В. Тринадцять етапів перекладу власних назв та імен. *Вісник СумДУ. Філологія*. 2007. № 1. С. 62–67.
2. Гарачковська О. О. Жанр казки в дослідницькому дискурсі. *Київська старовина*. 2007. № 6. С. 129–137.
3. Діалекти англійської мови. URL: <https://opentalk.org.ua/langstory/dialekty-anglijskoyi-movy/> (Дата звернення 20.04.2023)
4. Дука Л. І. Прагматичний потенціал онімів та способи його актуалізації в тексті: к.філол.н. : спец. 10.02.02. Запоріжжя. 2002. 19 с.
5. Карпенко Ю. О. Ономастика. *Українська мова*. Київ : Видавництво ім. М. П. Бажана «Українська енциклопедія», 2000. С. 403–406.
6. Крихітка-Хаврихітка: Казка. Харків : ООО «Септіма ЛТД», 2003. 20 с.

7. Олійник Т. С. Семантичні та функціональні характеристики символічних власних імен в сучасній англійській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Київ, 2001. 21 с. URL: <http://disser.com.ua/contents/5781.html>. (Дата звернення 10.04.2023)
8. Педан М.С. Особливості перекладу власних назв в художніх творах [Електронний ресурс]. URL: http://confcontact.com/2013_04_17/25_Pedan.htm. (Дата звернення 12.04.2023)
9. Склярєнко О. Типологічна ономастика : У 5 кн. Кн. 2 : Ономастичний словотвір у типологічному ракурсі Одеса : Астропринт, 2013. Кн. 2. 408 с.
10. Слабоуз В. В. Власні назви як об'єкт ономаграфії у теоретичному та прикладному аспектах. Дисертація канд. філол. наук: 10.02.15, Держ. закл. «Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського». Одеса, 2015. 180 с.
11. Глумачний онлайн словник української мови «УКРЛІТ.ORG» URL: <http://ukrlit.org/slovyk> (Дата звернення 12.04.2023)
12. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови: Монографія. Хмельницький : Авіст , 2008. 546 с.
13. Українські народні казки. URL: <https://derevo-kazok.org/> (Дата звернення 12.04.2023)
14. Шаблювський В. С. Казковий дискурс як об'єкт наукових досліджень (на матеріалі слов'янських, англійських, німецьких, французьких, іспанських, новогрецьких народних казок. *Слов'янський світ* : Зб. наук. пр. Київ : ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України, 2009. Вип. 7. С. 81–108.
15. Шахновська І. І. Кондратьєва О. В. Прагматична адаптація під час перекладу англомовних анімаційних фільмів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»* 2019 . Вип . 40. Т. 3. С. 96–99.
16. Bright William What Is A Name? Reflections on Onomastics. 2003. URL: https://www.academia.edu/73597311/What_IS_a_Name_Reflections_on_Onomastics (Дата звернення 15.04.2023)
17. Suwyn B. J. The Magic Egg and Other Tales from Ukraine / [retold by] Barbara J. Suwyn. Ed. and with an introduction by Natalie O. Kononenko. Englewood, Colorado : Libraries Unlimited Inc. 1997. 222 p.
18. Ukrainian folk tales / trans. from Ukr. by I. Didenko. Kyiv : Dnipro publishers, 1974. 122 p.
19. Ukrainian folk tales / trans. from Ukr I. Zheleznova. Kyiv : Dnipro publishers, 1986. 396 p.
20. Venuti L. Rethinking Translation. London and New York : Routledge, 1992. 235 p.

Leshchenko H., Tarasenko K. Peculiarities of reproducing fairy tale anthroponyms into English

Summary. The problem of the semantics of proper names and their connection has long been of interest to scholars. The study of anthroponyms is a branch of onomastics, such as anthroponymy. This article focuses on the problem of translating proper names in fairy tales into English. Proper names in fairy tales play an important role in creating characters and conveying information about their social status, family background, professional activities, and other aspects of their lives. They often have a complex semantic structure and unique forms that create a specific atmosphere of a fairy tale and give the text a special nuance. Proper names being part of the structure of a fiction work are usually organically linked to its content. They can also be important for the plot development of the fairy tale, they can indicate the role of the character in resolving the conflict or indicate his or her character traits. In addition, they can serve to create comedian or ironic moments in the text of a fairy tale.

Proper names are usually important for understanding the hero's character, the author's attitude towards him or her, and the associations that arise when they are mentioned. This article draws attention to the fact that anthroponyms have a complex semantic structure, unique features of form and etymology, the ability to change and form words, as well as numerous connections with other language categories. When a name is translated into another language, a significant part of these meanings and connections can be lost. In fairy tales, proper names can convey intertextual messages and have deeper meanings, as fairy tales reflect the national worldview and mentality. Therefore, adequate translation of proper names is necessary to preserve and convey textual meanings.

As a result of the research and analysis, it has been found out that translators actively use various techniques, such as transcoding, calquing, adaptation, domestication, or descriptive translation, when reproducing fairy tale names into English. In most cases, they try to avoid transcoding, which allows them to accurately reproduce the figurative component of the fairy name and at the same time preserve the emotional tone of the source text.

Key words: homonyms, anthroponyms, proper names, fairy tale discourse, translation of fairy tale homonyms, transcoding, calquing, adaptation, domestication, descriptive translation.